

REVISIÓ DEL 'MÉTODO DE HIDROTERAPIA' DE KNEIPP I LA SEVA CONNEXIÓ CATALANA AMB LA SAGA SANTIVERI

SABATÉ i FORT, Jesús

Universitat Rovira i Virgili. Facultat de Medicina. Tarragona (Tarragonès). jesussabate@hotmail.com

Rebut: 20 d'octubre de 2019

Acceptat: 28 d'octubre de 2019

PARAULES CLAU:

- Sebastian Kneipp
- Segle XIX
- Segle XX
- Hidroteràpia
- Santiveri

PALABRAS CLAVE:

- Sebastian Kneipp
- Siglo XIX
- Siglo XX
- Hidroterapia
- Santiveri

KEYWORDS:

- Sebastian Kneipp
- 19th century
- 20th century
- Hydrotherapy
- Santiveri

RESUM: Revisió del llibre editat a Barcelona el 1898 "*Método de Hidroteràpia*" de Sebastian Kneipp, pioner del renaixement de la hidroteràpia, posant l'èmfasi sobre la primera part d'aquest pel que fa a les aplicacions de l'aigua, i fent referència a la seva connexió i empremta deixada sobre la saga familiar Santiveri, emprenedors catalans, els quals varen ser els primers en introduir els conceptes i productes vegetarians i naturistes de Kneipp al nostre país.

RESUMEN: Revisión del libro editado en Barcelona en 1898 "*Método de Hidroterapia*" de Sebastian Kneipp, pionero del renacimiento de la hidroterapia, poniendo el énfasis sobre la primera parte de éste respecto a las aplicaciones del agua, y haciendo referencia a la conexión y huella dejada sobre la saga familiar Santiveri, emprendedores catalanes, los cuales fueron los primeros en introducir los conceptos y productos vegetarianos y naturistas de Kneipp en nuestro país.

ABSTRACT. REVIEW OF THE BOOK "MÉTODO DE HIDROTERAPIA" BY KNEIPP AND ITS CATALAN CONNECTION WITH THE SANTIVERI SAGA:

Review of the book published in Barcelona in 1898 «*Método de Hidroteràpia*» by Sebastian Kneipp, pioneer of the revival of hydrotherapy. This article emphasizes the first part of the book dedicated to water application and remarks the connection with Santiveri family saga and the imprint that left on them. The Catalan entrepreneurs Santiveri were the first to introduce the vegetarian and naturist concepts and products of Kneipp in our country.

CITACIÓ DE L'ARTICLE: SABATÉ i FORT, Jesús. "Revisió del 'Método de Hidroteràpia' de Kneipp i la seva connexió catalana amb la saga Santiveri". A: *Gimbernat* [Barcelona], 2020; 72: 87-101. <http://doi.org/10.1344/gimbernat2020.72.5>

Aquest document està subjecte a una llicència Creative Commons

© Jesús Sabaté i Fort, 2020.

DOI:10.1344/gimbernat2019.72.5

INTRODUCCIÓ

La revifalla en els darrers temps dels balnearis i centres termals han provocat igualment la proliferació d'establiments d'hostaleria que ofereixen als seus clients, dins dels seus serveis, uns centres de salut —Spa— equipats amb les darreres tecnologies i les més modernes innovacions en tècniques de tractament d'aigua, indicades per a pal·liar, no sols aquelles xacres que necessiten la seva aplicació terapèutica, sinó també les corrents afeccions produïdes per l'estrès i, fins i tot, amb programes d'aprimament.

Val a dir que aquests tipus de tractaments d'hidroteràpia havien estat utilitzats a l'antiguitat —Hipòcrates (460-337 aC), per exemple, ja en fa esment d'alguns—, però varen ser abandonats durant molt de temps i àdhuc deixaren una empremta negativa en diferents aforismes populars que denoten l'aversió a dits tractaments amb aigua, molt contraris a les ensenyances de la higiene moderna: “A quaranta anys, deixat de banys”, “Home de banys, home de pocs anys” o “Als banys vas? Pocs anys faràs”, com a mostra representativa.

No va ser fins el segle XVIII quan les tècniques hidroterapèutiques tornaren a cobrar certa importància, gràcies als treballs dels doctors Sigmund Hahn (1664-1742) i del seu fill Johann Sigmund Hahn (1696-1773); arran d'aquests treballs, Vinceriz Priessnitz (1799-1851) va crear una teràpia amb aigua freda, associant-la a aplicacions sudorífiques i a una grollera dieta alimentària mixta. Però qui realment va renovar la hidroteràpia, no fou pas un metge, sinó el sacerdot Sebastian Kneipp.

Per això creiem que, de bell nou, avui resulta força allisonadora per la investigació en la història de la medicina i per la importància que va tenir en el seu moment una curiosa obra escrita a finals del segle XIX per aquest Sebastian Kneipp: “*Meine Wasserkur*”,¹ de la que n'oferim un resum bibliogràfic, si més no de manera més extensa pel que fa a la primera part de la obra —“*Aplicaciones del agua*”—, en aquesta comunicació.

Kneipp, nascut a Stefansried el 1821, seguí la carrera eclesiàstica, essent ordenat capellà l'any 1852, obtenint la seva primera parròquia el 1855 i un determinat benefici a la ciutat de Wörishofen el 1881. Ambdues ciutats relacionades amb la vida de Sebastian Kneipp han erigit sengles monuments en homenatge a la seva tasca sanitària.

Durant la seva joventut va patir diferents malalties, fins que, per atzar, va topar amb un petit opuscle que parlava d’hidroteràpia —“*Sobre la virtud medicinal del agua fresca*”— i va experimentar en la seva pròpia persona els seus efectes beneficiosos, de manera que, un cop establert definitivament a Wörishofen, reflectí la seva experiència personal creant primer en aquesta localitat diferents balnearis i centres de salut on aplicar el seu mètode, i publicant després el llibre objecte de la nostra comunicació, l’esperit humil del qual resta palès en el pròleg de la seva primera edició: “*Nada más lejos de mi propósito que salir á la palestra contra algunos de los sistemas curativos conocidos, ó dirigir ataques á determinadas personas, con menoscabo de su reputación ó desprecio de su ciencia. ... Aunque profano á la carrera médica ofrezco, pues, este trabajo á los hombres de ciencia para que les sirva de auxiliar y guía...*”.

El postulat bàsic de Kneipp era que les malalties apareixien en l’home quan la seva força natural era minada per una alimentació inadequada i una manera de viure antinatural, i els seu mètode terapèutic, conegut com la “cura de Kneipp”, inclou, a més de la hidroteràpia, l’ús d’herbes medicinals o remeieres i una dieta saludable.

El mètode Kneipp, tot i tenir detractors i aferrissats adversaris —“*... no he de preocuparme de ataques inmerecidos ni de esta crítica superficial que arranca de preocupaciones de escuela; antes bien dejaré chillar cuanto quieran á los empíricos y charlatanes.*”—, es va propagar molt aviat i en vida del seu inspirador entre els metges, i no sols per distints balnearis d’Alemanya, sinó també per Àustria i Hongria, a més de les versions de l’obra traduïda a d’altres idiomes.²

Quant al llibre, degudament titulat en l’esmentada versió emprada per nosaltres “*Método de Hidroterapia o mi cura de agua aplicado durante más de 35 años y escrito para el tratamiento de los enfermos y guía de los sanos por Monseñor Sebastián Kneipp, camarero privado de SS. León XIII y cura párroco de Wörishofen. Versión española de la 33ª edición alemana por D. Francisco G. Ayuso, académico de la española y catedrático. Séptima edición. 1898*”, a més del pròleg de la primera edició, del què ja n’hem fet alguna referència, reproduïx també els pròlegs de la cinquena, del 27 d’octubre de 1888; sisena, “*Año nuevo de 1889*”; dotzena, del 3 de desembre de 1889; vintena, del 26 de febrer de 1891 i trenta-tercera, de 14 d’agost de 1891, i s’inicia amb una “Introducció” on l’autor ens relata part de la seva biografia, un avenç de l’índex de l’obra i els postulats bàsics del seu mètode resumits en quatre qüestions fonamentals.

La primera d'aquestes qüestions dona resposta al següent interrogant: “¿Que se entiende por enfermedad y cual es el origen común de todas las enfermedades?” i la segona respon a “¿De qué manera se verifica la curación?”; en la tercera de dites qüestions —“¿De qué manera obra el agua en la curación?”— presenta les tres principals qualitats de l'aigua, “disolver, lavar, y vigorizar” amb quatre efectes del seu ús terapèutic: “1º Disolver los gérmenes del mal que existen en la sangre. 2º Separar, eliminar las sustancias disueltas. 3º Restablecer la circulación normal de la sangre así purificada. 4º Vigorizar el organismo debilitado, devolviéndole la actividad perdida.”; i finalment la quarta qüestió, en què també sota un interrogant, “¿De dónde proviene la gran sensibilidad de la generación actual, y su propensión extraordinaria á contraer toda clase de enfermedades, algunas de las cuales no se conocían antes ni de nombre?”, dona uns quants consells a l'entorn de l'alimentació, la vestimenta, la ventilació i la respiració.

El gruix fonamental del llibre el constitueixen tres parts: “Aplicaciones del agua”, “Botiquín ó Farmacopea” i “Enfermedades”, de les que dedicarem una especial atenció a la primera on, es destinen algunes pàgines a les generalitats de l'aigua i a uns primers exercicis per enfortir el cos. “1º Andar descalzo. 2º Andar sobre la yerba húmeda. 3ª Andar sobre piedras mojadas. 4º Andar sobre la nieve blanda ó recién caída. 5º Andar por agua fría. 6º Bañar en agua fria los brazos y las piernas. 7º Tomar baños de regadera locales”.

Comença detallant la forma com s'havia de realitzar l'exercici cinquè en una banyera, inicialment amb aigua, com més freda millor, fins els turmells i afegint-hi després més aigua fins a cobrir el tou de les cames; el primer dia d'exercici sols s'havia de “passejar” durant un minut, per arribar successivament als sis minuts. El resultat d'aquest exercici tenia com efectes l'enfortiment de tot l'organisme, amb avantatges pels ronyons i l'orina, exercia una acció favorable pel pit, facilitava la respiració, expulsava les flatulències de l'estómac, i combatia el mal de cap.

A partir d'aquí comencen ja les aplicacions hidroterapèutiques pròpiament dites, distribuïdes en els següents vuit apartats: “A. Paños empapados ó compresas. B. Baños comunes. C. Baños de vapor. D. Baños de regadera. E. Lavados. F. Envolturas. G. Uso interno ó en bebida.”.

Els “paños empapados o compresas” són uns draps xops d'aigua doblegats en un nombre diferent de plecs que s'aplicaven en diferents parts del cos amb

diferents resultats també beneficiosos: “I. Paño superior. II. Paño inferior. III. Paño superior é inferior. IV. Paños en el bajo vientre”. Aquest apartat es clou amb unes consideracions negatives vers l’aplicació de bosses o compreses amb gel —“*Cuando no basta el agua para apagar un incendio, son impotentes contra el voraz elemento los témpanos de hielo*”— i amb una reprovació de les sagnies i les sangoneres que fins llavors havien estat procediment “*unum necessarium*”.

Del banys comuns o normals també en fa una primera classificació general —“I. Baños de pies. II. Baños de medio cuerpo. III. Baños de asiento. IV. Baños completos.”— diferenciant en cadascun d’aquests grup les parts dels cos a tractar, la manera i la millor època per prendre’ls, la seva durada i els seus efectes. Així ens trobem amb banys de peus amb aigua freda i amb aigua calenta, de vegades fins i tot amb una infusió de flors de fenc, amb palla de civada o malt —“*malta*”— d’ordi; banys de mig cos; banys de seient —“*baños de asiento*”—, que, a la vegada, poden ser freds o calents, i que venen degudament il·lustrats amb tres dibuixos; els banys de tot el cos, freds, tebis, calents i alternats, per pacients sans i per malalts, també afegint-hi les esmentades infusions vegetals a les que s’hi sumava la de les fulles de pi, i amb la il·lustració d’un model de sala de bany; els banys minerals; banys parcials de mans, braços, cap, i ulls.

Quant als banys de vapor, després d’una digressió a l’entorn de la seva utilitat en hidroteràpia i el millor sistema per l’aplicació del vapor, amb les possibles contraindicacions per a determinats pacients, n’especifica també algunes de les formes més corrents d’aplicació —pel cap, pels peus i de seient—, i d’altres més especials —pels ulls, l’oïda, la boca (gola), dits, peus, mans, braços, etc.—.

Respecte els banys de regadora, amb les diferents il·lustracions que acompanyen el text ens podem fer una idea del sistema emprat pel cap, els braços, les cames, cuixes, la part inferior del cos i la part superior, l’espatlla i tot el cos sencer, afegint-hi el model d’una elemental dutxa.

Poca cosa podem dir de l’apartat dels “*Lavados*” i del de les “*Envolturas*” o compreses, tret del tractament hidroterapèutic anomenat del “*chal*” —xal o guardaespatlles—, el de la “*envoltura inferior*”, el de la “*envoltura corta*” i el de la “*sotana española*”, amb unes no gens menys curioses il·lustracions, que com totes les reproduïdes en el llibre ajuden a entendre el mètode hidroterapèutic.

Finalment dedica el darrer breu apartat a l’ús de boca de l’aigua, d’acord amb un senzill axioma: “*¡Bebe cuando tengas sed; pero no bebas mucho!*”.

Tots aquests procediments del “Mètode de Hidroteràpia” venen explicats amb alligadorats exemples trets de les experiències pròpies de Kneipp i dels coneixements d’altres casos, amb una munió de comentaris plens d’un sentit religiós, com correspon a un prevere que per damunt de tot cercava també la salut espiritual dels homes, d’acord amb aquestes paraules seves, extretes del mateix pròleg de la trenta-tercera edició: *“Como sacerdote estoy llamado á cuidar de las almas y tendría un verdadero placer en que ninguna otra carga oprimiese mis hombros. Mas la compasión que me inspiran los enfermos me ha movido á cuidar, al mismo tiempo, de la salud de los cuerpos, desempeñando, con hechos y palabras, el oficio de samaritano. Esta doble obra de caridad que tiene por objeto, á un mismo tiempo, las almas y los cuerpos, espero me ha de alcanzar en la otra vida misericordia, según la infalible promesa de la Sagrada Escritura: Bienaventurados los misericordiosos porque ellos alcanzarán misericordia”*.

Com hem apuntat al començament, deixem per una altra ocasió l’exposició de les dues últimes parts de l’obra ressenyada —“*Botiquín*” i “*Enfermedades*”— que arrodonirien el millor coneixement de l’obra d’aquest inspirador d’un mètode tan actual com és el de la hidroteràpia.

CONNEXIÓ CATALANA

Com hem assenyalat, hi ha una connexió amb els Països Catalans a través de la coneguda saga Santiveri, concretament en el fet que Sebastian Kneipp va curar Jaume Santiveri,³ que patia un problema pulmonar. Santiveri va demanar la concessió dels productes de Kneipp. Entre 1885 i 1914 fou Santiveri qui els comercialitzà a l’Estat espanyol.

Parlant dels inicis, el naturisme a Europa comença associat a una sèrie de teràpies molt antigues, relacionades amb l’aigua. A Catalunya existia la Societat Hidrològica Mèdica, que reunia els metges que exercien en balnearis. I a Barcelona funcionava l’Institut Hidroteràpic de Barcelona del doctor Lluís de Castellarnau, oncle de l’escriptor Josep Maria de Sagarra. Tanmateix, les primeres teràpies naturistes que arriben a la ciutat són les del frare alemany Kneipp, que regentava un sanatori de refinada clientela a Wörishofen, on es feien cures d’aigua freda i dietes vegetals.

Aquell mateix 1892, Víctor Suárez tradueix “*Mi curación por el agua*”, primer llibre en castellà de Kneipp. L’èxit d’aquesta obra provocarà un llarg plet entre l’autor

i el traductor, que l'havia treballat sense permís. Per aquelles dates, ja han visitat el seu balneari els doctors catalans Félix Blanco i Collet i Gurguí. Aquest petit grup publicarà a partir de 1894 la versió espanyola del conegut *Almanac Kneipp*.

Tanmateix, el gran impulsor d'aquesta doctrina serà Jaume Santiveri, jove que el 1891 regenta una camiseria al carrer del Call, i que cau malalt de tuberculosi. Buscant remei, acaba en mans de Collet, que l'envia a Wörishofen. Quan torna comença a comercialitzar els productes Kneipp, i el 1897 obre una farmàcia al costat de la seva botiga, on ven purés vegetals, extractes d'herbes, aliments naturals i dietètics. Arriba a importar una dutxa d'Alemanya i fa una demostració a la Rambla, que acaba a pedrades. El 1914 obre la primera fàbrica a can Tunis, on es crea la Colònia Santiveri. En aquella època també comercialitza els primers cereals dels germans Kellogg's. El negoci continua dins de la família. En desaparèixer el fundador, se'n va fer càrrec el fill Benito Santiveri, que morí durant un atracament el 1940. El va seguir el seu germà Santiago, que va morir als 101 anys, l'any 2014. Amb tres fàbriques a Espanya i prop de 50 botigues, avui exporten els seus productes a 29 països.

Jaume Santiveri va néixer a Benabarre l'any 1868. De molt jove, els seus pares l'envien a treballar a Barcelona al petit comerç d'uns amics de la família situat al centre de la ciutat. Al poc temps de treballar, funda el seu propi negoci, una camiseria, en una petita botiga del carrer del Call, número 22. L'any 1885, Jaime Santiveri transforma l'orientació comercial del seu negoci i funda la primera botiga de productes naturals i dietètics d'Espanya, la Farmàcia Kneipp. En poc temps, ampliarà l'establiment al carrer del Call, números 20 i 22. El primer contacte que estableix el comerciant Jaime Santiveri amb el moviment naturista i el vegetarianisme és a través del doctor Joaquín Collet. Jaume Santiveri contrau la tuberculosi i desnonat pels tractaments de la medicina tradicional, visita el metge naturòpata Joaquín Collet, que li recomana l'ingrés al sanatori de l'abat Sebastian Kneipp a Alemanya. Cap a finals del segle XIX i principis del segle XX, el sanatori de Wörishofen es va convertir en el balneari més important d'Europa. El seu fundador, l'abat Sebastian Kneipp, era considerat pels seguidors europeus el pare del vegetarianisme i de les pràctiques naturòpates. Un dels aspectes més importants era l'alimentació, sobretot en el cas de vegetarianisme. En aquell moment, la definició que podem recollir seria la d'un règim alimentari que prohibia la necrofàgia, és a dir, la ingesta de la carn de qualsevol animal mort (a diferència dels vegetalistes, sí que es permetia la ingesta de llet i ou perquè eren productes que s'obtenien d'animals vius). Aquest règim alimentari es basava en les propietats terapèutiques, higièniques i dietètiques dels aliments

vegetals. Els tractaments medicinals que es realitzaven consistien principalment en teràpies amb productes naturals i d'hidroteràpia. Els principis terapèutics del sanatori eren portar una vida tranquil·la, els agents curatius que oferia la naturalesa, una alimentació vegetariana, la senzillesa en el vestir, portant peces de roba folgades, realitzades amb materials naturals com la llana o el cotó. En general, donar prioritat a la senzillesa en tots els aspectes de la vida. Un preu raonable, tant per als que anaven de vacances com per als malalts, i uns resultats brillants en la curació de malalties irreversibles van convertir aquest sanatori en un dels més visitats a Europa en aquell moment.

Santiveri, avui en dia, està considerada com l'empresa pionera i impulsora de la nutrició sana, natural i ecològica a Espanya. Com hem vist anteriorment fou fundada a Barcelona l'any 1885 per Jaume Santiveri Piniés, un jove comerciant tèxtil que aflagit per una malaltia pulmonar, considerada en aquell temps com incurable, va entrar en contacte amb la medicina alternativa i la nutrició sana i natural.

Després de passar 6 mesos al balneari de l'abat Sebastià Kneipp a Wörishofen, Alemanya, va tornar a Espanya totalment curat i disposat a divulgar la teràpia natural. Així que va transformar la seva camiseria en una botiga de productes naturals, la majoria marca Kneipp, on es podia trobar des d'una dutxa portàtil, fins a brous vegetals, tisanes, i tot tipus de reconstituents. Aquesta primera botiga, situada al barri gòtic de Barcelona, va anar evolucionant i adaptant-se fins a convertir-se, en l'any 1893, en una farmàcia amb un director farmacèutic al capdavant, que es convertiria en l'origen de l'empresa Santiveri i en l'inici del comerç de productes naturals i dietètics a Espanya (Figura 2). A principis del segle XX Santiveri inicia el desenvolupament de productes propis amb la col·laboració dels més prestigiosos metges naturistes de l'època, inaugura la seva primera fàbrica a Barcelona prop de l'actual zona portuària, i inicia l'obertura de sucursals a les principals ciutats espanyoles. En els anys previs a la guerra civil, un camió-degustació de Santiveri anomenat "*Águila verde*" recorria la geografia espanyola, popularitzant l'ús del seu Malta Natura com un succedani del cafè (Figura 3). A aquest primer producte estrella marca Santiveri li seguirien altres com la Carnita, —carn vegetal a força de proteïnes vegetals— o el pa integral Dextrin —amb un torrat especial més digerible—, i tots tres, amb les necessàries adaptacions, segueixen ocupant les primeres posicions en el rànquing dels gairebé 1.000 productes que Santiveri fabrica o comercialitza avui dia.

Superats els difícils anys de la postguerra civil espanyola, Santiveri obre l'any 1945 una segona fàbrica a Peñafiel (Valladolid), i inaugura una tercera a Puigvert

(Lleida) el 1979, iniciant així una expansió nacional que li permet crear una xarxa de franquícies que arriba a les 300 botigues i ampliar la distribució dels seus productes a altres 7.000 punts de venda. El 1980 obre una societat a Itàlia i inicia la seva expansió internacional. Avui Santiveri s'ha convertit en el fabricant de productes dietètics més gran d'Europa (Figura 4).

En relació a la família Santiveri també hi ha un gendre que fou el fundador del terme “quiromassatge” considerat l'introduïdor d'aquestes teràpies de nom Vicente Lino Ferrándiz García (Figura 4). Va néixer a Orxeta (Alacant) el 22 setembre 1893. Fill de Vicente Lli Ferrándiz Baldó, d'ofici sastre i Àngels García Berenguer. Era un dels tres fills del matrimoni. Quan tenia 14 anys és enviat a un Sanatori del Llac Lemán (Suïssa) per tractar una malaltia pulmonar. Un cop curat (1913-1918) figura com a alumne intern i inicia els seus estudis de naturisme amb el Dr. Forest (que havia estat deixeble del Dr. Kellogg en el Sanatori de Battle Creek Michigan, EUA) al Sanatori de Gland (Vaud) a Suïssa. Després viatja a EUA on obté el títol en la “Academy School of Naturopaty”. El 1918 obté el títol de “Mestre de Primer Ensenyament”. El 1919 obté el títol de “Practicant en Medicina”. El 1920 utilitza per primera vegada el terme “quiromassatge” per referir-se al “massatge manual sense auxili d'aparells mecànics”. El 1923 funda la Revista “SALUT I VIDA”, revista sobre medicina natural (trimestral al principi). Exerceix com a practicant, massatgista i naturista sent denunciat pel Sindicat de Metges de Catalunya. Va ser multat i fins i tot conduït a presó amb la seva bata blanca i empresonat. Per evitar denúncies cursa els estudis de medicina a les facultats de Gratz (Àustria), Madrid, Barcelona i Saragossa. Va finalitzar els seus estudis per a la llicenciatura en Medicina a l'any 1929. La tesi de llicenciatura, al costat del Dr. Gregorio Marañón, va ser: “*Correlaciones endocrinas i alimentarias*”. El 1931, amb 39 anys, presenta la seva tesi doctoral titulada “*La peste bubónica en Barcelona*” i amb la qualificació d'excel·lent obté el títol de doctor en Medicina i Cirurgia. Casat amb Rosari Santiveri Margarit a principis dels anys 30 (filla del cèlebre fundador de la “Casa Santiveri”, Jaume Santiveri Piniés, primera a Espanya en productes alimentaris, fundada l'any 1888). El Sr. Santiveri li va donar suport constantment. El 1933 funda l'Escola Espanyola de Quiromassatge al carrer Mallorca, núm. 230, de Barcelona, aprovada pel Ministeri d'Educació Nacional amb el núm. 109 —Comissaria d'Extensió Cultural—. El seu consultori de Medicina Natural ja funcionava al número 236 del mateix carrer. El matrimoni va tenir 4 fills: Ángeles (morta tràgicament als 2 anys), Vicente, Àngels (en record a la 1a) i Santiago, aquest últim metge i continuador dels seus principis quiropràctics. El 1940 intensifica la seva prolífera tasca formativa en Quiromassatge i Naturopatia. En aquests anys ell i Pedro Pons eren els metges de Barcelona —i potser d'Espanya— que més consulta

tenien. Va arribar a ser el metge de Barcelona que més contribució pagava. El 1959 viatja a diversos estats dels EUA i visita diversos hospitals d'aquell país. El 9 de novembre de 1973 rep un populós homenatge a Barcelona per les Noces d'Or de l'Escola Espanyola de Quiromassatge en complir els 80 anys. El 18 d'abril de 1981, per una caiguda casual, pateix una fractura de fèmur. El 6 de setembre de 1981 mor a Barcelona uns dies després de complir els 88 anys.

Com podem veure i concloure, el llibre de Sebastian Kneipp objecte d'aquesta comunicació, ha tingut una trascència que ha perdurat al llarg del temps i al nostre país no és una excepció; una mostra d'aquesta vinculació ha estat la perduració de les seves ensenyances a través de l'empresa Santiveri, el fundador de la qual es va guarir gràcies a les teories de Kneipp i posteriorment en va esdevenir un fidel postulator.

NOTES

1. L'obra original en alemany és de l'any 1887, tot i que el pròleg de la primera edició porta la data de l'1 d'octubre de 1886. Nosaltres en aquesta comunicació hem fet servir la 7a edició de la versió espanyola de 1898, ja pòstuma, de la 33a edició alemanya de 1891, traduïda pel catedràtic i acadèmic, Francisco G. Ayuso, i que porta un doble peu d'impremta: *Kempten (Baviera) Alemania. Tipografía y Librería de José Kösel, editor, i Barcelona, Depositario para España y Ultramar, Juan Gili, Cortes, 223, Librería* (sic).

De la importància d'aquesta obra només ens cal dir que en poc més de quatre anys, a partir de la 5a edició, de la què en només cinc setmanes es van esgotar els 6.000 exemplars, i fins a la 32a, s'havien també esgotat tots els 6.000 exemplars en llengua alemanya de cadascuna d'elles, i que l'any 1902 es feia encara la 70a edició. En la 30a edició s'incloueren algunes correccions i modificacions importants per tal de fer més entenedors alguns conceptes del mètode, tot i que en el pròleg de la 1° edició havia deixat ben clar l'estil adoptat en la mateixa: "... *estilo familiar y comunicativo, despreciando ese lenguaje pretencioso de los sabios que de puro seco, científico y árido llega á ser empalagoso.*".

2. El maig de 1889 s'obren ja els "Banys del Jordà" a Württemberg, prop de Biberach, sota la direcció facultativa del Dr. J. Stütze, que aplicava ja el mètode Kneipp i després seguien altres centres a Inmenstadt i a Ulma; a Rosenheim, dirigit pel Dr. Berhuber, el qual havia estat abans al front del centre de Wörishofen, on també s'hi havien exercitat els Drs. Bergmann i Tacke; a Traunstein amb el Dr. Wolf, també deixeble de Wörishofen; a Veitshöchheim, prop de Würzburg, amb el Dr. Wendelino Loeser; a Aistersheim (Àustria) amb el Dr. Oton Ebenhecht i a Brixen (al Tirol), amb el Dr. Oton de Guggenberg, etc.

3. Jaume Santiveri i Piniés fou un empresari català, pioner en la recerca farmacèutica alternativa i l'impulsor de la dietètica als Països Catalans i al l'Espanya. L'any 1885 va convertir la seva camiseria en un centre macrobiòtic. Per primera vegada, començava a haver-hi productes per a diabètics, per a gent que no podia menjar gluten. La seva botiga era la suma d'una herboristeria, farmàcia, consultori mèdic... però el 1914, i a causa de la guerra, Santiveri va perdre la concessió de Kneipp i creà una empresa familiar —la marca Santiveri— que encara existeix. Va crear la seva pròpia fàbrica a la Zona Franca, amb una colònia pels treballadors. Santiveri es va fer famós en buscar un succedani del cafè, una malta, amb la què es va donar a conèixer arreu del món. Va comprar un camió, l' “*Águila verde*”, el va obrir pels costats i va començar a vendre mostres gratuïtes de malta. Va inventar, doncs, un nou sistema de màrqueting per tot l'Estat espanyol, i es va fer molt ric. Va inventar noves formes de venda gràcies al cosmopolitisme que li proporcionaven els viatges que feia. És l'introducció a Barcelona de la marca Kellogg's Company i va crear el producte Cerebrum, per reforçar la salut dels esportistes. El seu va ser un dels primers laboratoris que va crear un control de qualitat perquè volia que els seus productes fossin excel·lents. A més, Santiveri va ser un dels creadors de l'Associació de Vegetarians de Barcelona.
 4. Farmacèutic de carrera, Santiago Santiveri Margarit, va dirigir l'empresa Santiveri des de la mort del seu pare, l'any 1938, i després de la seva jubilació es va dedicar a divulgar la història de l'empresa —ligada a la història del naturisme i el vegetarianisme espanyol— en entrevistes i conferències per tot Espanya. En els anys en què va ser responsable de l'empresa familiar al costat del seu cunyat Jaume Torres, l'empresa Santiveri va aconseguir un gran desenvolupament, obrint dos nous centres de producció a Peñafiel (Valladolid) i a Lleida, ampliant la fàbrica del carrer Encuny de Barcelona i consolidant l'obertura d'una àmplia xarxa de franquícies a Espanya que va arribar a superar els 200 punts de venda.
- Viatger incansable i amant de la natura, es va mantenir actiu fins als últims dies de la seva vida, acudint a l'empresa cada dia conduint el seu propi cotxe i demostrant una salut, energia i vitalitat envejables. La seva última aparició pública va ser el 2014 a la fira Biocultura de Barcelona on va participar en una taula rodona sobre els secrets de la seva llarga vida i on va rebre el premi ‘Personatge Conscienciat’ atorgat pel jurat dels Premis Biocultura 2014 en reconeixement a una vida de compromís amb l'entorn i per la seva convicció que l'alimentació és la clau del progrés. El mes de març d'aquell any, va rebre també la distinció Creu Europea que concedeix l'Agrupació Espanyola de Foment Europeu per la seva trajectòria en pro dels valors universals i els drets humans en la unió dels pobles i les persones, i va participar en nombroses entrevistes i actes entre els quals es destaca la seva intervenció en l'edició de 2014 de la fira Alimentària.

BIBLIOGRAFIA

- BOATELLA RIERA, Josep. *Els Orígens de la indústria dietètica catalana (1880-1935): farmacèutics i metges*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 2017. 156 p.
- EL MIRADOR DE BARCELONA. *Genis de Barcelona amb Genís Sinca: Jaume Santiveri* [En línia]. Barcelona, 26 juny 2013. Consultable a: <<http://blogs.laxarxa.com/elmiradorbcn/2013/06/26/genis-de-barcelona-amb-genis-sinca-jaume-santiveri/>> [Consulta: 11 novembre 2019]
- ESCUDE, Manuel M.; FITÉ, Maria. *Hidroteràpia antiga a Catalunya: el fons de la Facultat de Medicina de Barcelona*. Barcelona: PPU, 1999. (Publicacions del Seminari Pere Mata; 79). 114 p.
- Historia del quiromasaje* [En línia]. Consultable a: <<http://www.quiromasajistas.net/historia-del-quiromasaje/>> [Consulta: 11 novembre 2019]
- Memorias de un apellido* [En línia]. Barcelona: Santiveri. Nutrición i vida. Consultable a: <<http://santiveri.com/memorias-de-un-apellido/movil/index.html>> [Consulta: 11 novembre 2019]
- LARA GARCÉS, M. Pilar. “Els orígens de la Casa Santiveri Jaime Santiveri i la Lliga Vegetariana de Catalunya”. A: *Actes d'Historia de la Ciència i de la Tècnica. Nova època* [Barcelona], 2008; 1 (1): 301-306.
- PMFARMA. *Fallece Santiago Santiveri Margarit a los 101 años* [En línia]. Barcelona, 22 juliol 2014. Consultable a: <<http://pmfarma.es/noticias/19102-fallece-santiago-santiveri-margarit-a-los-101-anos.html>> [Consulta: 11 novembre 2019]
- PUJOL i ROS, Joan. *Balneoteràpia antiga a Catalunya: l'aigua com a agent terapèutic*. Barcelona: Seminari Pere Mata de la UB, 2007. (Gimbernat, sèrie gràfica; 3). 155 p.
- THEROS, Xavier. *Catalans en pilotes. El naturisme celebra els seus 120 anys a Catalunya lluitant encara per un espai social* [En línia]. Barcelona: El País-Catalunya, 26 abril 2012. Consultable a: <http://ccaa.elpais.com/ccaa/2012/04/25/catalunya/1335384558_096788.html> [Consulta: 11 novembre 2019]
- TORRES, Jorge. “Santiveri, 125 anys d'experiència en Dietètica i Nutrició”. A: *Histories d'Exit en Retail*. Barcelona: Comertia (Associació Catalana de l'Empresa Familiar del Retail), 2012. (Management Comertia Retail; 9).

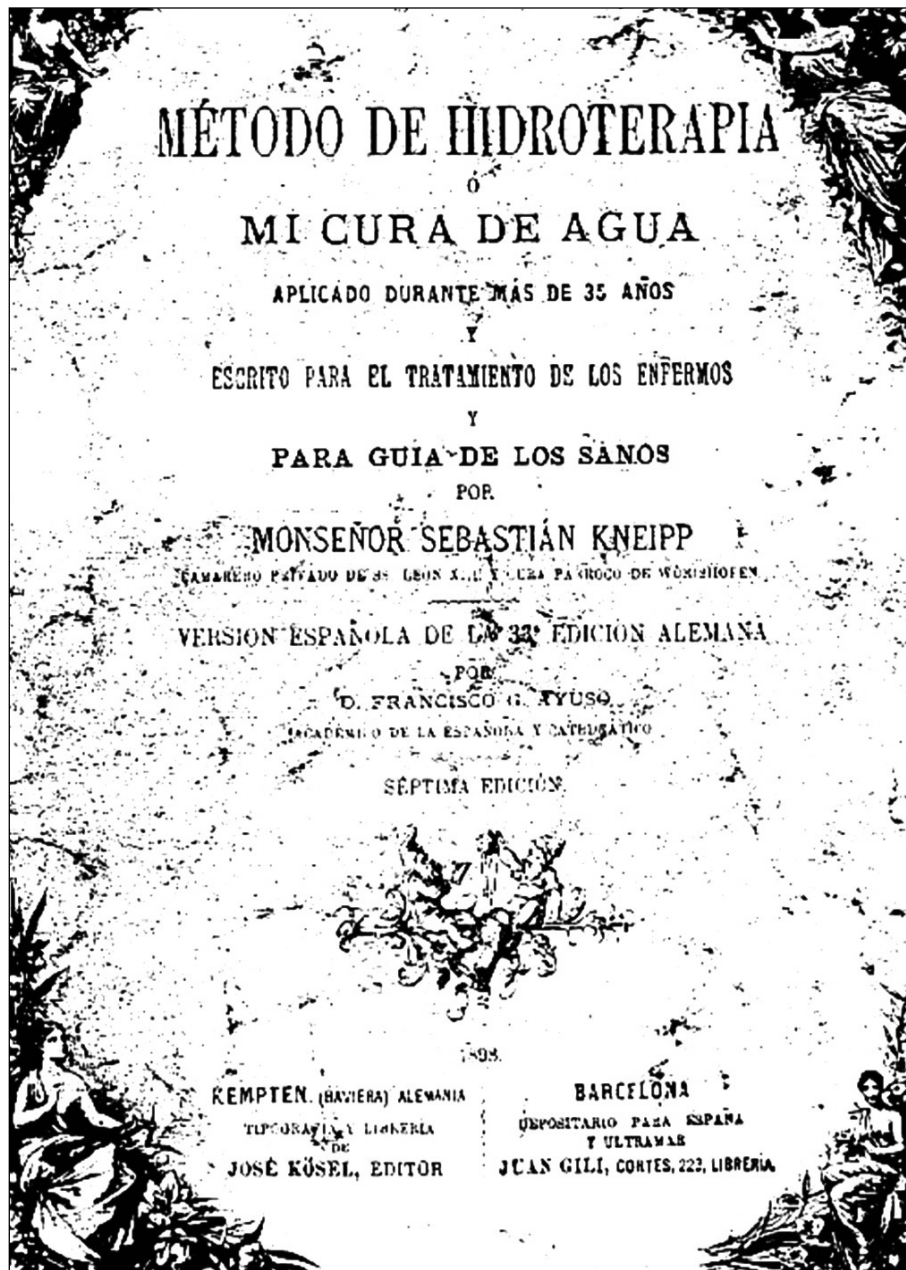

Figura 1. Portada de l'edició de 1898 del "Método de hidroterapia o cura del agua" de Sebastián Kneipp.

Figura 2. En aquesta botiga, situada situada al carrer del Call de Barcelona, va començar la història de Santiveri, el 1885, donant origen a la primera empresa de dietètica i productes naturals d'Espanya. La foto data de 1930. Aquesta botiga va estar oberta fins a l'any 2010.

Figura 3. El 1930, Santiveri ja disposa d'un cotxe-degustació de malta amb el què recorria tot el país per promocionar aquesta beguda succedani del cafè, molt popular a la pre-guerra espanyola. De ment oberta i empenedora, el fundador de Santiveri, sempre va destacar per l'ús de tècniques de màrqueting atrevides i innovadores.

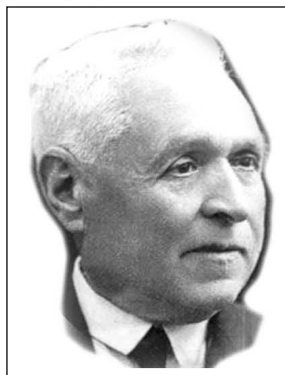

Figura 4. Jaume Santiveri i Piniés fundador de la Casa Santiveri i el Dr. Vicente Lino Ferrándiz García, casat amb Rosari Santiveri Margarit, a principis dels anys 30, filla del fundador.

Figura 5. La primera fàbrica de Santiveri a Barcelona va ser inaugurada l'any 1928. L'edifici segueix existint avui dia, ampliat amb instal·lacions que ocupen 19.000 metres quadrats. Al passadís central de la fàbrica es pot veure el consell d'administració de Santiveri, davant d'un grup d'empleats. En primer pla, a l'esquerra, Santiago Santiveri Margarit,⁴ que va morir als 101 anys, l'any 2014, fill del fundador de Santiveri i president honorífic de l'empresa. A primera fila, els membres de la família que formen part del consell d'administració, de dreta a esquerra: Sonia Torres, Enrique Torres, Javier Santiveri, Guillermo Torres, Jorge Torres, Sergio Torres, Santiago Santiveri i Rafael Santiveri.

